lî, Masûmî vb. tarafından nice kez yinelenerek divan edebiyatının nazireciliğini gölgede bırakır.

Divan edebiyatından geçtiğine yukardan beri işaret ettiğimiz bütün öz ve biçim öğeleri halk şiirini zenginleştirmek şöyle dursun, tersine, onun kendine özgü değerlerini, hayata bağlılığını, toplumsallığını da ortadan kaldırmıştır. Halk edebiyatı tıpkı divan edebiyatı gibi yabancı etkilere açılmış, yaşanan hayattan ve geçirilen ruh hallerine ait canlı gözlemlerden uzaklaşmıştır. O da klasik edebiyat gibi mazmunculuğa dökülmüştür.

Gerçekte her ikisi de aynı duruk topluma bağlıdırlar. İkisinin birden aynı zamanda yıkılması ve Batı uygarlığına bağlı yeni bir edebiyatın hızla gelişmesi bundan dolayıdır.

naki tezel ● türk halk edebiyatında masal

Masal Kelimesi Nereden Geliyor?

Yazıma "masal" kelimesinden başlıyorum. Evet, hepimizin henüz bilinç ve idrakimizin yavaş yavaş oluşmağa ve bize çevremizi tanıtmağa başladığı sıralarda, hatta ondan sonra da zevkle dinlediğimiz hikâyelerin adı olan "masal" kelimesi nereden gelmektedir?

Kamus-ı Osmanî'ye göre "masal" kelimesi "mesel"in değiştirilmiş biçimidir. "Mesel", halk dilinde meşhur olan, âdap ve öğütleri anlatan söz demektir. "Darbı mesel", atalardan kalma hikmetler, ibretli sözler anlamınadır. Buna göre, "masal" Arapça bir kelime olan "mesel"den çıkmıştır.

Hemen bütün şehirlerimizde "masal" kelimesi kullanıldığı halde, yurdumuzun kasaba ve köylerinin çoğunda "mesel", bazı yerlerde de "matal" kelimesi kullanılmaktadır.

Bununla birlikte, biz, Ankara'nın bazı köylerinde, masaldan başka, türkü, mâni ve hatta bilmecelere de "mesel" denmekte olduğunu saptamış bulunuyoruz.

Bu, türkü olsun, mâni ve bilmece olsun, sözlü (şifahî) edebiyatımızın ölçülü ve anlamlı değerlerine, halkın "darbı mesel" gibi bir hikmet ve kıssa değeri vermekte olduğunu gösterir.

"Masal"ın öz Türkçe karşılığı "ötkünç"tür. Uygurcada "öd", "öğüt" anlamınadır. "Öd vermek", öğüt vermek, "ötkünç" de öğüt verici, yahut "kıssa"lı söz, "hikâye" anlamına gelmektedir.

Masalların Kaynağı

Masalların Türk halk edebiyatında özel bir yeri vardır.

Çocukluğumuzda bizi, aile toplantılarında çoğunlukla eğlenmek için söylenen, ama anlamlarını pek kavrayamadığımız mânilerden ve neyi anlattığını bulmakta değil bizim, büyüklerin dahi zorluk çektikleri bilmecelerden çok, masallar ilgilendirmiştir. Çoğu geceler ninemizin dizinde, tatlı uykumuzu bile feda ederek saatlerce masal dinlemişizdir.

Masal, olaylarının geçtiği yer ve zamanı belirli olmayan, peri, dev, cin, ejderha, Arap bacı vb. gibi kahramanları belirli kişileri temsil etmeyen bir hikâyedir.

"Evvel zaman içinde...", belirli bir zamanı göstermez. Hangi tarihte? Burası bilinmez. "Bir padişah varmış..." Hangi padişah? Ne zaman yaşamış? Bunları da bilemeyiz.

Demek ki, masalda, genel olarak, yer ve zaman kavramı yoktur. Genel olarak, diyoruz; çünkü, Hindistan'da geçen, Yemen padişahından söz eden masallar vardır ki, bunlarda, kısmen de olsa "yer" kavramına rastlıyoruz.

O halde, çoğunlukla hayalî birtakım olayları, her şeyi yapmağa gücü yeten kahramanları içine alan, belirli olmayan köşklerde, dağlarda, denizlerde, yedi kat yerin altında, on iki kat gökyüzünde geçen, dağları, taşları canlandıran, dile getiren bu hikâyeler nereden doğmaktadır? Bunları meydana getirenler, yaratanlar kimlerdir?

Böylece, masalın kaynağı konusuna gelmiş oluyoruz.

Masalın kaynağı üzerinde çeşitli kuramlar (nazariyeler) vardır. Arnold Van Gennep, Pertev N. Boratav'ın dilimize çevirip 1924'te yayımladığı *Le Folklore* adlı eserinde, çeşitli ekollerin kuramlarını şöyle anlatmaktadır:

> Mitoloji mektebi, halk masallarını, eski mitlerin parçalar halindeki bakiyeleri olarak görüyordu. Bu mektebin natüralist denilen bir şubesi, masallarda güneşe ve fecre, yahut da bulutlara ve yağmura ait mitleri buluyordu.
>
> Antropoloji mektebi gösterdi ki, bizimkilerin aynı masallar vahşilerin arasında da vardır. Ve bir mitin masal safına düşmesine ait kesin, açık örnek gösterilemez.
>
> Edebiyat mektebi ise, halk masallarının menşeini Hint'te aramıştır. Bazı İngiliz bilginlerinin temsil ettiği ritüalist ekol de; halk masallarını, bugün terkedilmiş birtakım ritlerin son izleri ve alâmetleri olarak görüyor.

Halk masalllarının çok eski bir geçmişi olduğunda şüphe yoktur. Bugün bir ulusun tespit edilmiş bulunan bir masalına, memleketin değişik bölgelerinde rastlanması, hatta aynı masalın pek az ayrılıkla başka başka uluslarda yaşamakta olması, bunların geniş alanlara yayıldıklarını, dolayısıyle çok eski bir geçmişin malı olduklarını gösterir.

Demek, masal, ilk insan topluluklarından doğmuştur. Önceleri ataların kahramanlıklarının küçük toplulukta anlatılması ile başlamış, kah-

ramanlıklar ve bunlarla ilgili olaylar, ağızdan ağıza geçerek, topluluğun genişlemesiyle birlikte yayılmış, aileden klana, klandan kabileye, kabileden de daha büyük birliklere ve sonunda uluslar dediğimiz geniş insan topluluğuna geçmiş, ona mal olmuştur.

Başlangıçta, belki gerçek olayların bir hikâyesi olan masal, ağızdan ağıza geçtikçe, hafıza ve çevre değiştirdikçe, asıl söyleyen unutuldukça, aslındaki birtakım öğeleri yitirmiş, bunların yerine, daha çok hayalî öğeleri toplamış, ama halk ruhundaki iyilik, hak tanırlık ve adalet duygularını daima kendinde saklamıştır.

Kültürün ve uygarlığın gelişmesi sonucundaki temaslarla, savaş ve göçlerle, masal, hafızasına yerleştiği ulusun özelliklerine bürünmüş, asıl yapısını çoğu zaman koruyarak, ikinci derecedeki öğelerinde değişikliğe uğramıştır.

İlkel kavimlerde masal kahramanları, çevre ve yaşayış gereği olarak, hayvan biçiminde görünmekte idi. Topluluklar uygarlaştıkça ve masallar uygar topluluklara ulaştıkça, kahramanlar da insan biçimine dönüştüler.

Görülüyor ki, masal, doğuşta bir kişinin malı iken, hafıza ve çevre değiştirdikçe, söyleyen unutulmuş, sonuçta masal, herkesin, toplumun malı olmuştur. Kendisini yaratan kişinin etkileri silinince, onun yerine toplumun duyguları, düşünceleri, ruh hali bütün masalı sarmıştır.

Hemen bütün masallarda, meziyetler, güzelde, iyide ve güçlüde, kusurlar ise çirkinde, kötüde ve zayıftadır.

Masallarda Biçim

Şimdi de bir masalı biçim bakımından inceleyelim.

Masal, üç bölümdür. Masal başı, yani tekerlemesi, masalın kendisi, masal sonu.

Tekerleme, bütünüyle kelime oyunlarından, birbiriyle pek ilgisi olmayan, ama dinleyicinin ilgisini masala çekmek için bir araya getirilmiş sözlerden meydana gelir. Tekerlemenin asıl güzelliği de, bu birbirleriyle ilgisiz kelimelerin bir araya getirilişindeki düzen ustalığındadır.

İşte size İstanbul'da derlediğim bir tekerleme:

Bir varmış, bir yokmuş. Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde. Deve tellâl iken, horoz imam iken, manda berber iken. Annem kaşıkta, babam beşikte iken... Ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallar iken, babam düştü beşikten, alnını yardı eşikten...Annem kaptı maşayı, babam kaptı küreği gösterdiler bana kapı arkasındaki köşeyi... O öfke ile Tophane minaresini cebime sokmayayım mı borudur diye.O öfke ile Tophane güllesini cebime doldurmayayım mı darıdır diye...Orada buldum iki çifte bir kayık. Çek kayıkçı Eyübe... Eyüp'ün kızları haşarı... Bir tokat vurdular enseme, gözlerim fırladı dışarı... Orada gördüğüm bir kız... Adı Emine, girdim koynuna... Bir tarafı tozluk dumanlık, bir tarafı çayırlık çimenlik, bir tarafı sazlık samanlık... Bir tarafta boyacılar boya boyuyor renk ile... Bir tarafta demirciler demir dövüyor denk ile... Bir tarafta Mehmet Ali Paşa cenk ediyor şevk ile... Anan yahşi, baban yahşi, kurtuldum ellerinden...

Gerçek masalcılar böyle bir tekerlemeden sonra masala girerler.

Aslında tekerlemenin masalla hiç bir ilgisi yoktur. Sırf dinleyicinin ilgisini çekmek için masaldan önce söylenir.

Örnek olarak vermiş olduğumuz bu tekerlemede mahallî öğeler görüyoruz. Bu öğeler, anlatılacak masala, gerçek bir olayın hikâyesi duygusunu vermek için konmuştur.

Asıl masala gelince...

Bugün hepimizin hafızasında küçükken dinlediğimiz masalların izleri vardır. Bu izlerin bizde yaratmış olduğu bilgi, masalların bütünüyle hayal ürünü birtakım olayların hikâyeleri olduğu merkezindedir.

Masal dendiği zaman, devler, periler, cinler ve yedi başlı ejderhalar ülkesinde geçen birtakım düşsel hikâyeleri anlarız.

Tanınmış doğubilimci (müsteşrik) Radloff'un Türk halk bilgisiyle ilgili sekiz ciltlik eserinin sonuncusu olan *Osmanlı Türklerinin Halk Edebiyatına Mahsus* adlı eserine bir önsöz yazmış bulunan Macar bilgini İ. Kúnoş, Türk masalları üzerine şunları söylemektedir:

Türk masallarındaki konular az çok Avrupa masallarında da vardır. Az çok İran masallarıyle de aralarında bir akrabalık vardır.

Bunların olağan biçimleri şöyledir:

Padişah, şehzadesiyle veya sultan kızlarıyle birlikte, prensin mürebbiyesi, lala, sonra öğütleriyle mucize gösteren derviş, yoksul tabakadan oduncu, yoksul kadın, Keloğlan, balıkçı, kuşçu, kahveci, ekmekçi... Bu masallarda dünyamızın kişilerinden başka, cinlerin de zenginlerine ve kral-larına rastlıyoruz.

İyi ve kötü olan cinler, şeytanlar, birbirinden ayrı yaşarlar ve pek seyrek olarak birbiriyle ilişki kurarlar. Buna karşılık onların dünyamızda yaşayan kişilerle ilişkisi daha çoktur. İyi olanlar, insanlara iyilik ettikleri gibi, kötüleri de düşmandırlar. İyi olanlar arasında periler önde gelir.

Yarı periler, sihirbazlar, sihirbaz ve hayvan biçimine girmiş olanlar bunların buyruğu altındadır. Türk perilerinin ayrı devletleri, ayrı kralları vardır. İnsan biçiminden başka, güvercin biçimine de girerler; yolculuğa çıktıkları vakit bazan bir kıral ya da kraliçe olurlar. Gruplar, üçler, yediler, kırklar halinde yaşarlar.

Kalplerinde dünyasal bir aşk uyanıncaya kadar peri olarak kalırlar. Dünyadaki kişiler, perilerin kıralı ya da kraliçelerine tutkundurlar, bazan bunlar da peri biçimine girer ve rüyada aşkın büyülü kadehinden içtikten sonra eski biçimlerine dönerler.

Kırklar, çoğunlukla kötü hayat sürenlere, üçler de acı çekenlere yardım ederler. Lohusa kadınlara, yaralılara bakanlara, kimsesiz ve yoksullara bunlar yardımcıdırlar. Yarım periler çoğunlukla fani kızlardır. Bunlar haberi olmadan periler arasına düşerler ve tılsımla dünyamızda yaşayanlara karşı kendilerini korumayı başarırlar. Tılsımı yitirirlerse hayatları hemen sona erer.

Bunların oturma yerleri perilerin bahçeleridir.

Başlıcası Zenci Arap olmak üzere perilerin yardımcıları pek çoktur.

Periler dünyasında kısmen bir kral, kısmen perinin buyruğu altında olan sihirli hayvanlar vardır. Yılan, balık, horoz, sıçan, tavşan...gibi. Bu hayvanların kralı bazan insan biçimine girerek dünya insanlarıyle evlenir. Çokluk, bunların göbek doğrultularında bir anahtar bulunur. Bir adam bu anahtarı bulur da alırsa, karşısında bir kapı görür, kapıyı açıp içeriye girecek olursa bir pazara girer, pazarda birçok sanatçı çalışmaktadır, buradaki bütün hayvanlar mucize sahibidirler.

Türk halk edebiyatı üzerinde ilk defa önemli bir inceleme ve derleme yapmış olan İ. Kúnoş'un makalesinden alınmış olan bu satırlar bize Türk masallarının konu ve kahramanları üzerinde oldukça bilgi vermektedir.

Folklorun halk masalları ile başladığını ileri süren Arnold Van Gennep'e göre, masallarda psikoloji ilkeldir.

Yukarda da işaret ettiğim gibi, halk masallarında adalet fikrinin en baskın öğe olduğu düşüncesini buna ekleyebiliriz.

Hâmit Zübeyir Koşay *Etnografya ve Folklor Kılavuzu* adlı kitabında, masallarda sınıf farklarının ve aristokratik eğilimlerin hiç bir önemi olmadığını söylemektedir. Yoksul bir adam zengin, zengin bir adam yoksul olabilir.

Evet, bir Keloğlan padişah olabildiği gibi, bir padişah da kolayca yerinden atılabilir. Yoksul bir kızcağızın bir şehzade ile evlendiğine masallarımızda her zaman rastlanır. Bir sultanın da bir yoksul delikanlıyı sevdiği ve onunla evlenmek için ailesini bırakarak, ayağında demir çarık, sırtında demir giysi, yıllarca az gidip, uz gidip, dere tepe düz gittiği de masallarımızda pek çok rastlanan olaylardandır.

Türk halk masalları ile Türklere akraba ulusların masallarında kahramanlığa önemli yer ayrılmıştır.

Masallarda olanaksızlıklar yoktur. Düşünülen ve düşünülemeyen her şey olabilir. Bir küpün üzerine binip gözünüzü açıp kapayıncaya kadar bir yıllık yolu aşabilirsiniz. Yedi kat yerin altında karıncaların padişahıyle buluşur, bir ejderhanın sırtında on iki kat gökyüzüne bir anda yükselerek aslanlar padişahıyle konuşabilirsiniz.

En ufak deliklerden sığan parmak adam, insan gücünün üstünde işler başarmakta zorluk çekmez.

Bir Keloğlan, Arap Bacıyı kandırıp saraya girerek koca bir devi uykusunda öldürebilir.

Padişahın kızını alabilmek için som altından büyük bir köşk kurmak zorunda kalan yoksul delikanlı, bunun da çaresini bulabilir.

Başına geçirdiği sihirli külâhla ya da sırtına giydiği sihirli hırka ile Keloğlan, her yere girip çıkabilir. Kendisini hiç kimse görmez. O her şeyi görür. Sultanın karşısında oturup sofradaki yemeği yediği halde, kendisini göstermez. Bütün sırları bilebilir.

Daha bunun gibi sayılabilecek birçok özellikler, Türk masallarının en belirgin nitelikleridir.

Acaba masallarımızı sınıflandırmak olanağı var mıdır?

Şüphesiz, bu, düşünülmüştür. Ancak, masalları matematik bir kesinlikle ayırmak, yapılarının gösterdiği özellik dolayısıyle, olanaksızdır. Bu-

nunla birlikte, genel öğeleri göz önüne alınarak, Türk halk masallarını "Düşsel Masallar" ve "Gerçekçi Masallar" diye iki öbeğe ayırabiliriz.

Bütünüyle düşsel olayları, düşsel kahramanları anlatan, gerçeğe, yaşanmakta olan hayata uymayan olayları bulunan masalları birinci öbeğe sokmak mümkün olduğu gibi, akıl ve mantık çerçevesine sığan, yaşanan hayatın olay ve kişilerine benzeyen masalları da gerçekçi öbeğe sokmakta bir sakınca görmüyoruz.

"Oduncu Baba" masalını gerçekçi masallara örnek olarak gösterebiliriz. Bu masalda, dağda yaşayan, odun kesip satmakla geçinen yaşlı bir adam vardır. Padişahın kızı bir delikanlıya âşık olup onun arkasına düştüğü için ailesi tarafından bırakılmıştır. Kız, az gider, uz gider, dere tepe düz gider. Sırtındaki giysi solup parçalanıncaya, ayağındaki çarık eskiyinceye kadar gider. Her şeyden umudunu kestiği bir sırada oduncu baba ile karşılaşır. Oduncu baba bu kızı evlâtlığa kabul edip evine götürür. Birlikte yaşamağa başlarlar. Bir gün yargıç veya oraların padişahı bir vesile ile oduncu babaya birtakım sorular sorarak cevap verebilmesi için kendisine kırk gün mühlet verir. Oduncu baba düşünür taşınır, soruların karşılığını bir türlü bulamaz. Sonunda, kız, soruların karşılığını bulup babasına söyler. Yaşlı oduncu da gidip padişaha ya da yargıca otuz dokuzuncu gün cevapları ulaştırır. Cellâda verilmekten kurtulur. Takdir edilir, torba ile altın alır.

Bu ve buna benzer masallarda, olayların ve kahramanların hayata uygunlukları, hâkim olan niteliktir.

Bütün dev ve peri masalları ise, düşseldir. Burada herhangi bir örnek vermeyi gerekli görmüyoruz. Çünkü, hemen hepimiz küçük yaşlardayden masal dinlemişizdir, biliriz, hatırlarız.

Biçim bakımından masalın üçüncü bölümü, sonundaki tekerlemedir. Buna "masal sonu" da diyebiliriz. Çokluk masalcı, masalı orijinal bir biçimde bitirmek ve anlattığı olaylara gerçekmiş gibi bir hava vermek için, gerçekçi sözlerle bir tekerleme yapar. Sanki o, anlattığı olayların içinde yaşamış, söz gelişi kırk gün kırk gece süren düğünde bulunmuştur.

Bir örnek:

"Düğüne beni çağırdılar. Gittim. Bana bir heybe çerez verdiler. Eşeğime yükledim. Eşeğimin ayakları mumdan, gözleri camdandı. Çok acele ettiğim halde yetişemedim. Gün doğuverdi. Mum eridi. Camlar patladı. Çerezler de taş oluverdi. Şimdi onlar geçinip duruyorlar."

Bir başka örnek:

"Kırk gün, kırk gece düğün yapılmış. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım tahtaboşuna... Gökten üç elma düştü. Birisi sizin, birisi söyleyenin, birisi de benim..."

Veya masalcı, "birisi sizin" yerine, "birisi falanın" diyerek kendi adını söyler. Böylece üç elmayı da kendisine ayırmış olur.

Türk Halk Masallarının Kahramanları

Biçim bakımından masallarımızı kısaca inceledik. Şimdi biraz da Türk halk masallarının kahramanlarını inceleyelim.

Şüphesiz ki, bütün Türk masalları toplanıp da sınıflandırıldığı zaman, ortaya pek çok "tip" çıkarmak mümkün olacaktır. Fakat bugün için bu işi, ancak şimdiye kadar toplanabilmiş ya da toplanmamış da hafızalarda yaşamakta olan masallar üzerinde yapabiliriz.

"Dev", Türk masallarının önemli kahramanlarından biridir. Bazı yerde hem biçim, hem ruh yapısıyle insana benzer. Çokluk çok büyük cüsselidir. Tozu dumana katarak yıldırım hızıyle gider. Bir aylık yolu bir saniyede aşmak onun için işten bile değildir. İnsan eti yemeyi sevdiği için, bir yerde insan bulunup bulunmadığını kokusundan anlar. Çoğu zaman, çevresi yüksek ve kalın duvarlarla, dikenli bahçelerle çevrili büyük köşklerde, kendisine özgü saraylarda yaşar. En değerli, hiç kimsenin ele geçiremeyeceği, fakat herkesin, hatta padişahların bile özledikleri dünya güzelleri, hiç bir yerde bulunmayan meyve bahçeleri, sihirli güvercinler, her telinden bin bir ses çıkan çalgılar, sihirli kılıçlar, başınıza geçirdiğiniz zaman sizi hiç bir kimseye göstermeyen külâhlar, sihirli sarayların kapılarını açan anahtarlar, bu "dev"lerin buyruğu altında ya da onların köşklerinde, saraylarındadır. Bunların bir memeleri arkalarında, öteki memeleri önlerindedir. Yanlarına, size bir dervişin öğrettiği usulle ve iyi sözlerle yaklaşır, arkalarındaki memelerini "anacığım" diyerek emerseniz size bir evlât gibi davranırlar, hiç bir yerinize dokunmazlar. İstediğiniz şeyi verirler. Ne güçlüğünüz varsa giderirler. "Dev"ler kendilerine kötülük yapmak isteyenleri ele geçirirlerse, kızartarak yerler. Fakat en sonunda daima, insanoğlu tarafından, bazan da tesadüfün yardımıyle, çeşitli vesile ve kurnazlıklarla canları cehenneme gönderilir. "Dev"lerin hemen daima yardımcıları vardır. Arap Bacı'lar, çokluk insan ruhunda ve karakterinde görünen dev oğlanları ya da kızları, bu yardımcılar arasındadır.

Başka bir tip de "Cadı Karı"lardır. Bunlar hemen daima kötülük yapmak için yaratılmışlardır. Başlıca silâhları büyüdür. Küplerine binip ya da arkalarına sihirli hırkalarını geçirip bir yıllık yolu bir anda aşarlar. Kendilerine torbalarla verilecek altınlar karşılığında yapmayacakları kötülük yoktur. Gelin arabasına binerek önceden hazırladıkları zehirli böreği geline vermekte ve onu zehirleyerek arabadan attıktan sonra gelin elbisesini kendi kızlarına giydirip damada gerçek gelin diye yutturmakta tereddüt etmezler. Padişahın kızına âşık olup yırtık pırtık giysilerle çok uzak ülkelerden gelen, fakat kimliğini saklayan bir şehzadeye kızı kaçırmak için torba dolusu altın karşılığında saraya girerek sultan hanımdan kızını istemekte bir sakınca bulmazlar. Bu işte başarı elde etmek için her çareye baş vurarak kızı kaçırmanın kolayını da bulurlar. Tatlı dil dökmek, güler yüz göstermek pek kolaylıkla becerecekleri işlerdendir.

Üçüncü bir tip olarak da "Zenci Arap"ları gösterebiliriz. Bunlar masallarda iyilikçi olarak görünürler. Zorda kalanların yardımına koşarlar. Hemen tamamen bir derviş tarafından verilen iki kılın birbirine çarpılması ya da dervişin, yahut padişahın, masal kahramanının karısının, arslanlar padişahının, karıncalar padişahının armağan ettiği yüzüğün yalanması halinde birdenbire ortaya çıkıp "Lebbeyk!" der ve buyruğa hazır bulunurlar. Eğer Arap'ı çağıran kimse ölüm tehlikesiyle karşı karşıya bulunuyorsa, Zenci Arap hemen bir ordu yaratarak onu ölümden kurtarır. Yok, eğer Zenci Arap'ı imdada çağıran kimsenin yirmi dört saat içinde her şeyi altından bir köşk kurması zorunluğu varsa, Zenci Arap hemen ortadan yitip gider ve istenilen zamandan çok önce köşkü kurar. Bu Arapların bir dudakları yerde, bir dudakları göktedir. Kuzgunî siyahtırlar. Geldikleri gibi birdenbire yitip giderler. Hemen daima iyilik yaparlar. Tehlikeden, kötülükten kurtarırlar.

Başka bir tip de "Padişah"lardır. Padişah, pek çok masalımızın kahramanıdır. Altından ya da gümüşten saraylarda otururlar. Bazan hiç çocukları olmaz. Ya da biri kız, ötekisi oğlan iki çocukları, yahut da üç kızları ya da üç oğlan çocukları, sayısız cariyeleri vardır.

Tek kadınla evli olanlara sık sık rastlanır. Aynada hayalini gördükleri peri kızlarına âşık olurlar, onlarla yaşamağa başlarlar. Peri kızının isteği üzerine karılarının gözlerini oydurmakta tereddüt etmezler. İstediklerini cellâda verebilirler. Kızlarıyle evlenmek istediğinde bulunan delikanlılardan yapılması olanağı bulunmayan işleri kırk günde isterler. Eğer o iş otuz dokuzuncu gün yapılmış olmazsa delikanlının kafası gider. Biriken kafalardan kuleler kurulur. Kendi kızlarını ya da oğullarını başka bir padişahın oğlu ya da kızı ile evlendirmek isterlerse de, onlar bu isteğe uymayıp gönüllerinin sevdiğine kaçarlar, yahut da istediklerini kaçırırlar. Zekâca ortadırlar. Yaptıkları kötülüklerin cezasını kolayca çekerler. Pek fazla zalim oldukları zaman, kendi oğulları tarafından öldürülüp yerlerini onlara bırakırlar. İyilik yapmak istedikleri zaman da "Dile benden ne dilersen..." diyerek, her istenilecek şeyi, olanaksız görünse de yerine getirmek isteğini taşırlar. Fakat daima "Sağlığınızı dilerim..." cevabını alarak basit birtakım dileklerle karşılaşırlar.

Bu örnekler çoğaltılabilir. Okurlarımı çok yormamak için son olarak "Keloğlan'" üzerinde duracağım.

Keloğlan, üzerinde önemle durulması gereken bir tiptir.

Türk'teki zekâ gücünü Keloğlan kadar temsil eden başka bir masal kahramanı gösterilemez. Yoksul bir karı kocanın ya da yoksul bir kadıncağızın oğlu olarak görünen Keloğlan, küçüklüğüne rağmen yaşından ve boyundan, halinden ve tavırlarından hiç de umulmayan keskin bir zekânın yardımıyle zengin olabilir. Kötülük yapan kimseleri kolayca alt edebilir.

Padişah da olsalar onlardan intikam alır. Adalet ve hakkaniyeti her zaman üstün kılar. Haksızlar, hırsızlar, zalimler, müstebitler, hatta devler, Keloğlan'ın aklı ve zekâsı karşısında her zaman yenilmeğe mahkûmdurlar. Zalim ve adaletsiz padişahı tahtından indirip, onun yerine kendisinin padişah olduğu da sık sık görülür.

Masalların Değeri

Şimdi biraz da halk masallarımızın değeri üzerinde duralım:

Masal öyle gür bir kaynaktır ki, bu kaynaktan birçok bilimler yararlanırlar. Halk masalları bir ulus için zengin hazinelerdir. Ulusun eski seciyeleri, eski ülküleri masallarda gizlidir. Halk uygarlığının eski izlerini masallardan kısmen çıkarmak olanağı vardır.

Masal, her şeyden önce dilcilerin yararlandıkları bir kaynaktır. Anlatandan bütün deyimleri, kelimeleri ve hatta ağız özellikleriyle olduğu gibi saptanmış bir masalda, dil araştırıcısı pek çok yeni kelimelere ya da bazı kelimelerin kök ve parçalarına rastlayabilir.

Bundan başka masal, bir toplumbilimci için toplumun kuruluşunu ve ana öğelerini nitelendirmede, halk uygarlığının temellerini araştırmada değerine paha biçilmez bir belgedir.

Tarihçi için bir masal, bazı önemli tarihsel olayların aydınlanmasında değerli bir belge olabilir.

Çocuk eğitiminde ise masalın önemli rolünü kabul etmemek mümkün değildir. Küçük çocukların dikkatini, ilgisini yalnız masallar çektiği için, folklor gereci olarak derlenen masallardan, açık bir anlatım, basit ve kısa cümlelerle yazılmış, eğitici ve "kıssalı" hikâyeler yazmak, kötü öğeleri atıp, çocuk hayalini işletecek iyi öğelerle güzel masallar hazırlamak, çocuk edebiyatına büyük hizmet olur.

Nihayet hikâyeci, romancı, şair, oyun yazarı, hatta senaryo yazarı, masallardan çok ilginç konular meydana getirebilir.

Değeri yalnız bu saydıklarımız olmayan halk masallarının toplanması, ülkemiz bilim ve edebiyatı için çok büyük bir hizmet olur.

Masalların Toplanması

O halde, halk masallarını nasıl toplamalıyız ?

Ziya Gökalp, *Millî Mecmua*'nın 17. sayısında yazdığı "Masallar" adlı yazısında şöyle diyor:

> Masalcılar, eski ozanlığın kadınlarda devam eden kısmıdır. Ozanlık babadan oğula kaldığı gibi, masalcılık da anadan kıza geçer. Erkek masalcılar da varsa da, ekseriya masalcılar kadın cinsindendir.
>
> Masalcı kendi alanında bir çeşit sanatçıdır. Ağzından çıkan her kelime yerinde kullanılmıştır. Bu gibi masalcıların bir kelimesini bile değiştirmemelidir. Masal, ağızlardan nasıl çıkarsa aynen zaptedilmelidir.

Hakiki bir masalcının iki, üç masalı, başkalarından alınacak binlerce masala müreccahdır. Masalı zapteden, masalcının ilinden, boyundan başka içtimaî vaziyetini, seciyesini, hüviyetini de defterine kaydetmelidir.

Masalcı masalı kimden almış, o da kimden almış, mümkünse bunları da zincirleme olarak yazmalı, tâ ki elde edilen masalın hangi zümreye mensup olduğu ve hangi şahıstan alındığı tamamıyle mâlum olsun...

Rahmetli üstadın, masallarımızın toplanmasında dikkat edilmesi gerekli yönlerle ilgili bu açıklamasına, fazla bir şey eklenemez. Yalnız, bütün bu noktalara dikkat gösterse de, herkesin tam istenildiği gibi masal toplaması kabil değildir. Her şeyden önce, o kişinin, folklor biliminin istediği anlayışa sahip olması, kendisinden birtakım gereç derleyeceği kimselerle, onları ürkütmeksizin bağlantı kurabilecek yeteneği bulunması, böyle özel bir yaradılışı olması gerekir. Sadece kuramsal bilgilere sahip olmak, başarı için yetmez. Folklorun genel yöntemlerinin halk masallarının derlenmesinde de esas olduğunu bilmek gerekir.

Masal derlenmesinde, derleyicinin, anlatanın sözlerini çeşitli bahanelerle kesmemesi, hatta anlatılan masalı tespit ettiğini dahi, olanağı varsa, belli etmemesi gereklidir.

Folklor gereçlerini toplamaya bizden çok önce başlamış ve bu işi bitirmiş olan Avrupalılar, masallarını da derlemişlerdir. Dünya edebiyatında bile ün yapmış olan Alman Grimm kardeşlerce derlenmiş ve büyük bir eser halinde yayımlanmış olan "Alman Masalları", bu alanda önemli bir örnektir.

Macar doğubilimcisi İ. Kúnoş'un Anadolu'da derleyip yayımladığı masallar, bu alanda bizde ilk örneklerdir.

Ziya Gökalp, masalların değeri üzerinde ısrarla durmuş, çeşitli örnekler vermiş, ayrıca, Türk halk masalları içinde eğitici olanları çocuklar için manzum biçime sokmuştur. Bundan başka, bir yazısında, "büyük hanımlarımızdan biri Türk masalları namı altında bir kitap neşretti" demekte ise de, bu hanımın adını vermemektedir.

Masallarımızla İlgili Yayınlar

Tesbit edebildiğimize göre, şimdiye kadar Türk masallarıyle ilgili yayınlar şunlardır:

Başta, özellikle Eminönü Halkevinin 1940 yılına kadar çıkarmış olduğu *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası* olmak üzere, Bursa, İsparta, Balıkesir, Antalya, Sıvas, Konya, Diyarbakır ve Niğde halkevleri dergilerinde 1950 yılına kadar dağınık bir biçimde çeşitli imzalarca yayımlanmış olan masallardan başka, H. Bahtaver'in 1930 yılında yayımladığı *Türk Masalları*, Ali Dehri'nin 1933'te çıkardığı *Çankırı Masalları*, Yusuf Ziya Demircioğlu'nun 1934'te yaydığı *Yürükler ve Köylerden Masallar*, Suat Arsal'ın 1935'te Mersin'de yayımladığı *Öz Masallar*, bizim 1936'da yayımladığımız *Keloğlan*

Masalları, 1938'de çıkardığımız *İstanbul Masalları* ve 1939'da Eminönü Halkevi tarafından yayımlanan *Köroğlu Masalı* adlı kitabımızı sayabiliriz.

Ayrıca, Pertev Naili Boratav'ın çeşitli varyantlar üzerine bir incelesinin de bulunduğu *Köroğlu*, Orhan Şaik Gökyay'ın *Beyböyrek* ve *Dede Korkut Masalları*, Mehmet Tuğrul'un *Malatya'dan Derlenmiş Masallar*, Vasfi Mahir Kocatürk'ün *Türkiye Masalları*, Eflâtun Cem Güney'in *En Güzel Türk Masalları* adlı eserleri, burada derli toplu halk masalları yayınlarının en son örnekleri olarak alınabilir.

Bunlardan başka, 1927 yılında kurulan ve Cumhuriyet Türkiyesi'nde bilimsel ve ciddî folklor çalışmalarına önderlik eden Halk Bilgisi Derneği'nin yayımlamağa başladığı ve daha sonra Eminönü Halkevi tarafından devralınarak 1940 yılına kadar yaşatılan *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*'nda görülen masal derlemelerine, 1949 yılında yayın hayatımıza giren ve *Halk Bilgisi Haberleri Mecmuası*'nın her bakımdan bir devamı karakterini taşıyan *Türk Folklor Araştırmaları* dergisi de, bugüne kadar çeşitli imzalar altında devam etmiştir. Ülkücü arkadaşımız İhsan Hınçer'in her türlü övünün üstünde bir fedakârlıkla yaşatmayı başardığı *Türk Folklor Araştırmaları* dergisinde, derledikleri ve yayımladıkları masallarla dikkati çeken folklorcular arasında Hüsnü Yıldız'ı, Salih San'ı ve Veysel Arseven'i özellikle anmak isterim.

Masal dünyamızın çok geniş olduğunu ve bu alanda söylenebilecek sözlerin bunlardan ibaret bulunmadığını okurlarımız hiç şüphesiz takdir edeceklerdir. Renkli ve ışıklı bir dünya olan masal dünyasında okurlarımıza kısa bir gezinti yaptırmış olmak bize sonsuz bir zevk vermiştir.

Masallarımızı Derlemeliyiz

Yurt bilim ve edebiyatı bakımından bu kadar büyük önemi olan masallarımızın şimdiye kadar ancak bir bölüğü toplanmıştır. Zaman bu değerlerin aleyhine işlemekte, birçok masallarımızı hafızalarında bütün ince noklarıyle yaşatan masalcılar, yaşlı insanlar azalmakta ve bu hazineler de onlarla birlikte göçüp gitmektedir.

Zararın neresinden dönülse kârdır. Henüz yaşamakta olan masallarımızın derlenmesi zamanı geçmektedir. Bütün fırsat ve olanaklardan yararlanarak, el birliği ile, bilinçli, gösterişsiz, feragatlı, yöntemli ve güçlü bir çalışma sonunda bütün masallarımızı toplamak, bugün, yurt bilim ve edebiyatı için zorunlu bir ödevdir.